

મહાદેવ દેસાઈ સમાજસેવા મહાવિદ્યાલય
ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ: અમદાવાદ - ૩૮૦૦૧૪
અભ્યાસક્રમ: અનુપારંગત : દફતરવિદ્યા

પૂર્ણકાલીન (એક વર્ષ: બે સત્ર) અભ્યાસક્રમ
(નવેમ્બર, ૨૦૧૧થી અમલમાં)

અભ્યાસક્રમ વિકાસ એકમ
ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ: અમદાવાદ - ૩૮૦૦૧૪

અનુપારંગત : દફતરવિદ્યા : અભ્યાસક્રમની રૂપરેખા

અનુક્રમ	પાઠ્યક્રમનું નામ	પરીક્ષા	બાહ્ય ગુણ	આંતરિક ગુણ	કુલ ગુણ
૧.	ઇતિહાસ-સંશોધનનું પદ્ધતિશાસ્ત્ર (Research Methodology in History)	સૈદ્ધાંતિક	૮૦	૨૦	૧૦૦
૨.	રેકોર્ડ વ્યવસ્થાપન અને દફતર વહીવટ (Records Management and Archival Administration)	સૈદ્ધાંતિક	૮૦	૨૦	૧૦૦
		પ્રાયોગિક	૪૦	૧૦	૫૦
૩.	દફતર સંરક્ષણ અને પ્રત્યાલેખન (Archival Conservation and Reprography)	સૈદ્ધાંતિક	૮૦	૨૦	૧૦૦
		પ્રાયોગિક	૪૦	૧૦	૫૦
૪.	શોધનિબંધ	લેખિત	૧૬૦	-	૨૦૦
		મૌખિક	૪૦	-	
૬.	સમૂહજીવન (Community Life)				A થી D ગ્રેડ
				કુલ	૬૦૦

મહાદેવ દેસાઈ સમાજસેવા મહાવિદ્યાલય
ગુજરાત વિદ્યાપીઠ: અમદાવાદ - ૩૮૦૦૧૪
અનુપારંગત : દફતરવિદ્યા

પાઠ્યક્રમ : ૧

ઇતિહાસ-સંશોધનનું પદ્ધતિશાસ્ત્ર (Research Methodology in History)

સૈદ્ધાંતિક : ૧૦૦ ગુણ (૮૦ બાહ્ય + ૨૦ આંતરિક)

એકમ - ૧ : સંશોધન અને ઇતિહાસ

૧. સંશોધનની વિભાવના અને પ્રકારો
૨. સંશોધનમાં નીતિ - આચારસંહિતા
૩. ઇતિહાસ - સંશોધનનો અર્થ અને તેનું મહત્ત્વ
૪. ઇતિહાસ - સંશોધનનાં ક્ષેત્રો
૫. ઇતિહાસ - સંશોધનનાં માહિતીસ્રોતો : પ્રકારો અને ઉપયોગ
૬. ઇતિહાસ - સંશોધક માટેના આવશ્યક ગુણો/કૌશલ્યો

એકમ - ૨ : ઇતિહાસ - સંશોધનનું આયોજન

૧. ઇતિહાસ - સંશોધનનાં સોપાનો
૨. સંબંધિત સાહિત્યની સમીક્ષા : અર્થ, મહત્ત્વ અને કાર્યપદ્ધતિ
૩. સંશોધન - સમસ્યાની પસંદગી અને વ્યાખ્યા
૪. ઉત્કલ્પનાની રચના અને પ્રકારો
૫. સંશોધન - દરખાસ્તની તૈયારી

એકમ – ૩ : પદ્ધતિઓ, માહિતી વિશ્લેષણ અને અર્થઘટન

૧. સંશોધનની પદ્ધતિઓ : એક વિહંગાવલોકન
૨. સંશોધનનાં ઉપકરણો : એક વિહંગાવલોકન
૩. ઇતિહાસ – સંશોધનમાં ઉપયોગી પદ્ધતિઓ અને ઉપકરણો
 ૧. પુરાતાત્વિક પદ્ધતિ
 ૨. મૌખિક પદ્ધતિ
 ૩. વિષયવસ્તુ વિશ્લેષણ પદ્ધતિ
 ૪. ગ્રંથાલય પદ્ધતિ
 ૫. દસ્તાવેજી પદ્ધતિ
૪. આંકડાશાસ્ત્રીય પદ્ધતિઓ :
 ૧. માહિતીનું સંઙ્ગીકરણ
 ૨. માહિતીનું વર્ગીકરણ
 ૩. માહિતીનું ક્રોષ્ટકીકરણ
 ૪. મધ્યવર્તી સ્થિતિનાં માપો :
 ૧. મધ્યક
 ૨. મધ્યસ્થ
 ૩. બહુલક
૫. ઐતિહાસિક માહિતીની તારવણી અને અર્થઘટન

એકમ – ૪ : માહિતીકેન્દ્રો, કમ્પ્યુટરનો ઉપયોગ અને સંશોધન અહેવાલલેખન

૧. ઇતિહાસ સંશોધનમાં ઉપયોગી દફતરભંડારો, સંગ્રહાલયો અને ગ્રંથાલયો :
 ૧. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય અભિલેખાગાર, મુંબઈ
 ૨. ગુજરાત રાજ્ય ગ્રંથાલય, ગાંધીનગર
 ૩. ઇન્સડોક, નવી દિલ્હી
 ૪. નહેરુ સ્મારક સંગ્રહાલય અને ગ્રંથાલય
૨. સંશોધનનાં વિભિન્ન સોપાનોમાં કમ્પ્યુટરનો ઉપયોગ
૩. સંશોધન અહેવાલલેખન :
 ૧. લેખનશૈલીનો પરિચય : APA
 ૨. સંશોધન અહેવાલનું સામાન્ય પરિરૂપ : શીર્ષક, અનુક્રમણિકા, પ્રસ્તાવના, નિવેદન, પ્રકરણોની રચના, પાદનોંધો, પરિશિષ્ટો, સારણીઓ, તસવીરો, આલેખો, અવતરણો, સંદર્ભો, વાઙ્મયસૂચિ અને વિષયસૂચિ, સંસ્થાકીય જરૂરિયાતો

સંદર્ભ

ગુજરાતી :

૧. ઉચાટ, દિનેશચંદ્ર એ : શિક્ષણ અને સામાજિક વિજ્ઞાનોમાં સંશોધનનું પદ્ધતિશાસ્ત્ર, દિનેશચંદ્ર ઉચાટ, રાજકોટ, ૨૦૦૯.
૨. જોષી, હ. એ. : સંશોધન અહેવાલની લેખનભૂલો, આશુતોષ પ્રકાશન, રાજકોટ, ૧૯૮૫.
૩. દેસાઈ, એચ. જી. અને દેસાઈ, કે. જી. : સંશોધન પદ્ધતિઓ અને પ્રવિધિઓ, યુનિવર્સિટી ગ્રંથનિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ, ૧૯૯૭.
૪. દેસાઈ, હરિભાઈ : સંશોધન અહેવાલ.
૫. ધારૈયા, રમણલાલ ક. : ઐતિહાસિક પદ્ધતિ, સી. જમનાદાસની કંપની, અમદાવાદ, ૧૯૯૨.
૬. પરીખ, રસિકલાલ : ઇતિહાસ : સ્વરૂપ અને પદ્ધતિ, ગુજરાત યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.
૭. શાહ, એ. જી : સંશોધન પદ્ધતિ
૮. શાહ, વિમળ : સંશોધન અહેવાલલેખન.
૯. શાહ, વિમળ : સંશોધન ડિઝાઇન.

હિન્દી :

૧. શર્મા, વીરેન્દ્ર પ્રકાશ : રિસર્ચ મેથડોલોજી, પંચશીલ પ્રકાશન, જયપુર, ૨૦૦૧.
૨. શર્મા, રામગોપાલ : અનુસંધાન : સ્વરૂપ એવં પ્રવિધિ.

English:

1. Bajaj, Satish K. : Research Methodology in History, Anmol Publication, New Delhi, 1998.
2. Budhdha Prakash : The Modern Approach to History, University Publication, Delhi, 1963.
3. Chitnis, K. N. : Research Methodology in History, Atlantic Publishers and Distributors, New Delhi, 1990.
4. Floud, Roderick : An Introduction to Quantitative Methods for Historians, Methuen and Co. Ltd. London, 1973.
5. Kuppuram, G. : Methods of Historical Research, Sandeep Prakashan, New Delhi, 2002.
6. Lal, I. : Research in History, Swastick Publishers and Distributors, Delhi, 2008.
7. Marwick, Arthur : The New Nature of History, Palgrave, New York.
8. Shastri, K.A.N. and Ramanna, H. S. : Historical Method in Relations to Indian History, Madras.
9. Sharma, Tej Ram : Research Methodology in History, Concept Publishing Company, New Delhi, 2001.
10. Storey, William : Writing History, O.U.P., 1999.

મહાદેવ દેસાઈ સમાજસેવા મહાવિદ્યાલય
ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ: અમદાવાદ - ૩૮૦૦૧૪
અનુપારંગત : દફતરવિદ્યા

પાઠ્યક્રમ : ૨

રેકોર્ડ વ્યવસ્થાપન અને દફતર વહીવટ (Records Management and Archival Administration)

સૈદ્ધાંતિક : ૧૦૦ ગુણ (૮૦ બાહ્ય + ૨૦ આંતરિક)

એકમ - ૧: રેકોર્ડ વ્યવસ્થાપન: પરિચય

૧. પારિભાષિક શબ્દોની સમજ (દસ્તાવેજ, રેકોર્ડ, દફતર)
૨. રેકોર્ડના વિભિન્ન પ્રકારો
૩. રેકોર્ડની લાક્ષણિકતા, મહત્ત્વ, મર્યાદાઓ
૪. રેકોર્ડ વ્યવસ્થાપન (અર્થ, વ્યાપ, જરૂરિયાત, લાભ)
૫. રેકોર્ડ વ્યવસ્થાપનના પ્રકારો
૬. સર્જકસંસ્થા - ખાતાકીય રેકોર્ડ રૂમ અને દફતરભંડારોનો સંબંધ

એકમ - ૨: દસ્તાવેજ-ફાઈલની વ્યવસ્થા અને વિભિન્ન પ્રક્રિયાઓ

૧. ફાઈલ અને તેના વિભાગો
૨. આધુનિક ફાઈલિંગ પદ્ધતિ
૩. નોંધણી પદ્ધતિ
૪. રેકોર્ડ રીટેન્સન શિડ્યુલ્સ (જરૂરિયાત અને અગત્ય)
૫. રેકોર્ડનું વર્ગીકરણ
૬. રેકોર્ડનું મૂલ્યાંકન
૭. રેકોર્ડનું નિવૃત્તીકરણ
૮. રેકોર્ડનાશની પ્રક્રિયા

એકમ - ૩: દફતર વહીવટ: પરિચય

૧. દફતર વહીવટ (અર્થ, વ્યાપ, જરૂરિયાત, લાભ)
૨. રેકોર્ડ વ્યવસ્થાપન, અને દફતર વહીવટ (તફાવત અને સંબંધ)
૩. દફતરભંડાર અને સંબંધિત સંસ્થાઓ (ગ્રંથાલય, હસ્તપ્રતભંડાર, સંગ્રહાલય, આર્ટ ગેલેરી)

એકમ - ૪: દફતરોને લગતા સિદ્ધાંતો-નિયમો-કાયદાઓ-ધોરણો

૧. દફતરવિદ્યાનાં પાંચ સૂત્રો
૨. દફતર ગોઠવણીના સિદ્ધાંતો (ઉદ્ગમસ્થાન અને મૂળક્રમ)
૩. દફતર - કાનૂન
૪. ગુજરાત અને ભારત સરકારના સંશોધન નિયમો
૫. દફતરોને લગતાં ધોરણો

એકમ - ૫: દફતરભંડારની વિભિન્ન પ્રવૃત્તિઓ

૧. દફતરપ્રાપ્તિ
૨. સંદર્ભ માધ્યમો
૩. દફતરસેવાઓ
૪. દફતરસાયવણી
૫. દફતરો અને પ્રત્યાલેખન
૬. દફતરતાલીમ
૭. દફતર-પ્રદર્શન અને પ્રજાજાગૃતિના કાર્યક્રમો

મહાદેવ દેસાઈ સમાજસેવા મહાવિદ્યાલય
ગુજરાત વિદ્યાપીઠ: અમદાવાદ - ૩૮૦૦૧૪
અનુપારંગત : દફતરવિદ્યા

પાઠ્યક્રમ : ૩

દફતર સંરક્ષણ અને પ્રત્યાલેખન (Archival Conservation and Reprography)

સૈદ્ધાંતિક : ૧૦૦ ગુણ (૮૦ બાહ્ય + ૨૦ આંતરિક)

એકમ - ૧: દફતર સંરક્ષણ : પરિચય

૧. દફતર સંરક્ષણ (અર્થ, જરૂરિયાત અને સિદ્ધાંતો)
૨. લેખનસામગ્રી (વિભિન્ન લેખન-સપાટી અને લેખન-માધ્યમ)
૩. દફતરોનાં વિનાશક પરિબળો (ભૌતિક, રાસાયણિક, જૈવિક તેમજ કુદરતી-આકસ્મિક-માનવીય પરિબળો)
૪. દફતરોનું વિનાશક પરિબળોથી સંરક્ષણ

એકમ ૨ : દફતરભંડાર ભવન

૧. દફતરભંડાર ભવન : પાયાની આવશ્યકતાઓ
૨. વિદ્યમાન ઇમારતમાં આવશ્યક ફેરફારો
૩. છાજલી પદ્ધતિ અને વાતાનુકૂલન વ્યવસ્થા
૪. અગ્નિશામક પગલાં
૫. સાચવણીના સંદર્ભે સંગ્રહવ્યવસ્થા

એકમ ૩ : મરામત

૧. મરામતની આવશ્યકતા અને સિદ્ધાંતો
૨. વિભિન્ન મરામત પદ્ધતિઓ
૩. દફતર-બાંધણી
૪. દફતર સંરક્ષણ વિભાગ (રચના અને આયોજન)
૫. દફતર-સંરક્ષણ-તાલીમ

એકમ ૪ : પ્રત્યાલેખન : પરિચય

૧. પ્રત્યાલેખન: વ્યાખ્યા, વ્યાપ, જરૂરિયાત
૨. પ્રત્યાલેખન: લાભ અને વિભિન્ન ક્ષેત્રે તેનો વિનિયોગ
૩. પ્રત્યાલેખન: સામગ્રી અને સાધનો

એકમ ૫ :

૧. માઇક્રો ફિલ્મ: સાચવણી અને સંગ્રહ
૨. પ્રત્યાલેખન વિભાગ (આયોજન અને સંચાલન)
૩. ભારતમાં દફતર સંરક્ષણ અને પ્રત્યાલેખનની પ્રવૃત્તિ